

УДК 336.71

Аналіз сучасного стану Національної системи масових електронних платежів і перспективи її розвитку

Віра Миколаївна Каднічанська,
старший викладач кафедри менеджменту та бізнесу
Харківського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Олександр Павлович Кирильчук,
інженер-програміст
ПАТ «МЕГАБАНК»

Анотація. Проаналізовано поточний стан Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Визначено проблеми і переваги НСМЕП. Досліджено перспективи НСМЕП унаслідок упровадження НСМЕП-2. Оцінено можливі наслідки модернізації НСМЕП.

Ключові слова: НСМЕП, НСМЕП-2, EMV-стандарт, платіжна система.

Вступ. З часів проголошення незалежності в Україні активно триває процес інтеграції у світовий платіжний простір. Національним банком України свого часу була створена Національна система масових електронних платежів, призначенням якої було проголошено розвиток безготівкового платіжного обороту серед населення України. Функціонуючи з лютого 2003 року, НСМЕП розвивалася за активної підтримки НБУ, однак популярності на національному безготівковому платіжному просторі так і не набула.

Дослідженням Національної системи масових електронних платежів присвячена велика кількість наукових досліджень і публікацій. У процесі досліджень виявлялись особливості НСМЕП, а також пропонувалися різноманітні ідеї щодо розвитку системи. Перспективні для свого часу пропозиції висували К. Кіреєва, З. Криховецька, С. Міщенко та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка поточного стану Національної системи масових електронних платежів у контексті внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем та визначення перспектив НСМЕП у найближчому майбутньому.

Методи дослідження: теоретичне узагальнення і порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, статистичний і графічний аналіз.

Результати. Згідно з визначенням, наведеним у Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001, «платіжна система – платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів», причому «проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система». Національний банк України визначив перелік міжнародних платіжних систем, що відповідають вимогам НБУ стосовно діяльності в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем [12].

Відповідно до чинного законодавства України, договори про членство / участь у міжнародних платіжних системах мають право укладати банки України, національний оператор поштового зв'язку і небан-

ківські фінансові установи, які отримали ліцензію Нацкомфінпослуг на здійснення грошових переказів. Укладені договори необхідно реєструвати до початку надання послуг відповідної системи в порядку, встановленому Національним банком України.

Як повідомляв УНІАН, НБУ розробив порядок проведення перевірок платіжних організацій та інших учасників платіжних систем. Право на проведення перевірок об'єктів нагляду за платіжними системами і системами розрахунків відповідно до чинного законодавства належить Національному банку. Після затвердження проекту Нацбанк здійснюватиме перевірки об'єктів нагляду платіжних систем, до яких належать платіжні організації платіжних систем, у т. ч. клірингові і процесингові установи, та інші учасники платіжних систем, що надають послуги або виконують операційні функції в них.

На сьогодні Національним банком України відповідно до законодавства узгоджено правила 18 платіжних систем, створених резидентами, з яких п'ять банківських систем переказу коштів, п'ять – небанківських платіжних систем і три внутрішньобанківські платіжні системи.

Також на території України мають право функціонувати 29 міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, з яких 23 – системи транскордонного переказу коштів.

До переліку міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, документи яких відповідають вимогам Положення НБУ про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем, увійшли системи «Юністрим», Visa International, Contact, Western Union, MoneyGram, Migom, «Юніон Кард», «Анелик», «Золотая Корона», «Быстрая почта», Interexpress, VIGO, American Express, «Золотая Корона – Денежные Переводы», Xpress Money, Coinstar Money Transfer, MasterCard International, «Международные Денежные Переводы “Лидер”», BLIZKO, Money Exchange, «Аллюр», Flashcheque, Faster, Caspian Money Transfer, RIA Financial Services, Meest, «Блиц», IntelExpress, «ХАЗРИ» [10].

Крім того, Національним банком України узгоджено правила двох систем електронних грошей, емітентами яких є банки. Ще 17 банків України мають право здійснювати операції з електронними грошима відповідно до законодавства.

За інформацією банків-емітентів, кількість електронних грошей в обігу за станом на 01.04.2013 становила близько 7,5 млн грн. Сума електронних грошей, на яку користувачі здійснили операції з метою оплати товарів у першому кварталі поточного року, становила понад 511 млн гривень.

Інформація про всі платіжні системи, створені резидентами і нерезидентами, а також перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей в Україні, розміщені на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України в розділі «Платіжна система» [15].

Наявні в даний час в Україні системи розрахунків за операціями із платіжними картами можна класифікувати так:

- Національна система масових електронних платежів – НСМЕП (проект, що перебуває на етапі реалізації локальних проектів);
- міжнародна платіжна система VISA International;
- Міжнародна платіжна система EUROPAY (MASTERCARD) International;

- платіжні системи AMEX, Diner's Club, JCB;
- внутрішні міжбанківські платіжні системи (ОНІКС, ОБЕКС);
- внутрішні локальні монобанківські платіжні системи (СБОН, МЕТАКАРТ, ПИБ та ін.);
- небанківські платіжні системи на зразок автозаправних, бонусних, споживчих у рамках окремих груп або підприємств [14].

Особливе місце посідає Національна система масових електронних платежів (далі – НСМЕП), оскільки вона є внутрішньодержавною платіжною системою, тобто такою, «в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України» [11].

НСМЕП розроблялася зусиллями Національного банку України упродовж тривалого часу – із середини 1990-х до фактичного впровадження 2003 року, після чого постійно розвивалася. Разом із тим НСМЕП не отримала фактичної підтримки та зацікавлення з боку більшості банків в Україні. Станом на 2013 рік до складу НСМЕП входило всього 59 банків (включно з НБУ), більшість із яких – середні та малі банки, і 10 небанківських установ (у т. ч. чотири процесингові центри НСМЕП) [7].

Розвиток НСМЕП супроводжувався стабільним зростанням обсягів емітованих карток (рис. 1).

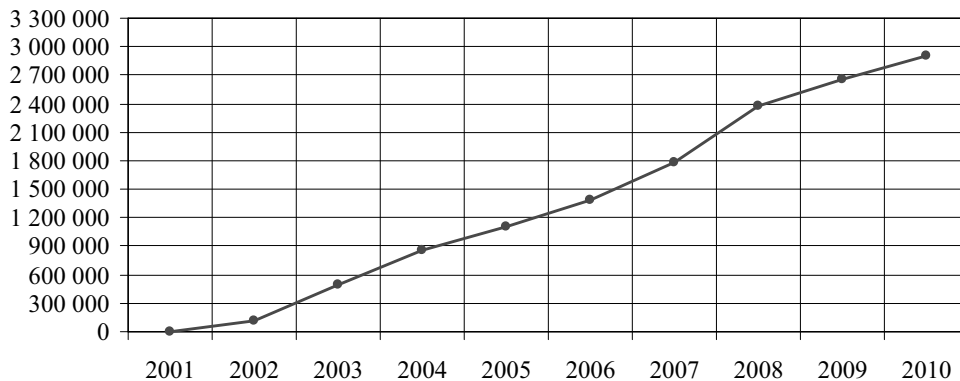

Рис. 1. Обсяги емісії карток НСМЕП у 2001–2010 рр. [12]

Таким чином, період найвищих темпів приросту обсягів емісії карток НСМЕП припав на 2007–2008 рр., перед настанням світової фінансової кризи. Разом із тим період власне кризи 2008–2010 рр. призвів лише до повернення до середніх темпів приросту емісії, а не різкого скорочення. Зауважимо, що зростання обсягів емісії супроводжувалося зростанням обсягів коштів в обороті в межах НСМЕП.

За рік після рецесії обороти в НСМЕП відновилися до докризового рівня (рис. 2). Велику роль у стабільності такого характеру відіграли зарплатні та інші соціальні проекти.

Національній системі масових електронних платежів на території України сьогодні становить конкуренцію достатня кількість внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем. На сьогодні картки системи НСМЕП становлять усього лише 10% загальної кількості емітованих платіжними системами карток в обігу в Україні, тоді як картки міжнародних систем (пере-

важно MasterCard і Visa) – близько 90% [13]. Лідерами з випуску платіжних карток в Україні залишаються провідні банки I групи: «ПриватБанк», «Райффайзен банк Аваль» та ін. У НСМЕП, до якої не входять більшість великих емітентів карток, основними емітентами є «Імексбанк», «Експрес-банк», «Мегабанк».

Для розрахунків у НСМЕП до середини 2013 року випускалися лише чипові картки, які містили вбудований мікрокомп'ютер із картовою операційною системою. Відсутність магнітної смуги на смарт-карті НСМЕП робила її надійно захищеною від незаконних фінансових операцій, характерних для карток міжнародних платіжних систем (в Україні, передусім, це картки MasterCard і Visa). За всю історію функціонування НСМЕП не зафіксовано жодної фактичної шахрайської операції з картою Національної системи [2]. Картки НСМЕП розроблялись як зручний і водночас надійно захищений засіб для здійснення клієнтом операцій із коштами на рахунок, передусім платіжних. З

цією метою картку було спроектовано з двома платіжними інструментами – електронним гаманцем та електронним чеком. Передбачалося, що у процесі розвитку та популяризації НСМЕП картками Національної системи можна було б здійснювати різноманітні платежі, від купівлі товарів у крамницях до оплати проїзду у громадському транспорті та телефонних переговорів (особливі надії покладалися при цьому на електронний гаманець). Платіжні інструменти, завдяки захищеності картки, містять велику кількість різноманітної інформації: пін-коди інструментів (по два на кожен: один – для доступу до карткового рахунку інструменту, другий – для доступу до прив'язаного поточного рахунку клієнта через даний інструмент – усього чотири пін-коди), ліміти інструментів (максимальні значення обсягів зняття готівки, платежів тощо), наявні пільги

(для карток соціального призначення: студентських квитків, пенсійних карток тощо) та ін. Можливості карток НСМЕП цим, однак, не вичерпуються: важливою і зручною для клієнта характеристикою цих смарт-карток є можливість здійснювати оффлайнові операції (тобто виконувати платіжні та дебетні операції без участі процесингових центрів). Така універсальність певною мірою може пояснюватися вимогами тих часів, коли розроблялася Національна система масових електронних платежів, тобто в часи, коли якість інформаційних комунікаційних технологій і зв'язку, який вони забезпечували, була дуже низькою [1]. На сьогодні подібна проблема може вважатися неактуальною, проте наявна в НСМЕП функція оффлайнових операцій залишається зручним інструментом для здійснення безготівкових розрахунків.

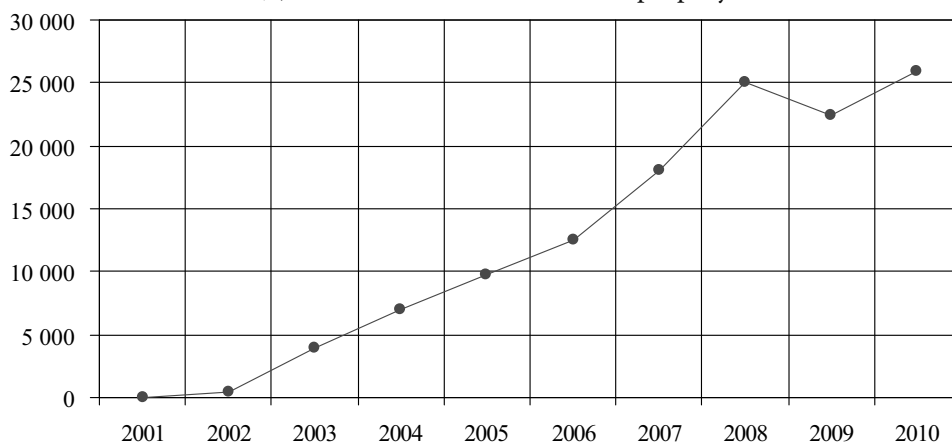

Рис. 2. Обороти коштів у НСМЕП у 2001–2010 рр. (млн грн) [12]

Незважаючи на недостатнє визнання НСМЕП, можливості здійснення платіжних операцій у Національній системі поступово зростали. Завдяки підтримці з боку держави було організовано можливість купівлі залізничних квитків через Інтернет шляхом сплати карткою НСМЕП (сайти Міністерства транспорту, Укрзалізниці). Серед списку небанківських установ НСМЕП присутні компанії, що пропонують можливість здійснення різноманітних платежів («Юнісистем», «Інтерплат») у системі НСМЕП. На базі ПАТ «МЕГАБАНК» з 1998 року функціонує Єдиний розрахунковий центр, призначений для оптимізації процесу сплати населенням за комунальні послуги, який також дозволяє платіжні операції в НСМЕП. Існує низка Інтернет-ресурсів, які за останні кілька років реалізували в себе підтримку можливості оплати власних послуг через НСМЕП («Slando», «RIA.ua», «WebMoney» тощо).

І все ж обсяги операцій в НСМЕП до сьогодні не перевищують показника в 10%. Більше того, лише близько 5% операцій у Національній системі припадає на платежі, основна частина ж – це дебетні операції, тобто отримання готівки (у касі, на терміналах, у банкоматах) [4]. Причин такого стану справ можна назвати багато. Актуальна з часів становлення Української держави 1990-х рр. проблема недовіри населення до банків і взагалі фінансових установ час від часу загострювалася, особливо під час фінансових криз 1998–1999 і 2008–2010 рр.

Однак проблеми наявні й у самій НСМЕП. Передусім це стосується її несумісності з міжнародними платіжними системами за форматом і протоколами передання даних. У результаті несумісності стандартів НСМЕП з міжнародним стандартом EMV у банків, які працюють у системі НСМЕП, виникає проблема одночасної підтримки двох абсолютно різних платіжних систем, що, за поточного рівня популярності НСМЕП, багатьма банками, які не є членами НСМЕП, мало оцінюватися як нерентабельні інвестиції. Крім того, фактичного краху зазнали проекти, пов'язані з електронним гаманцем (телефонні платежі та сплата за громадський транспорт), перетворивши останній на неповноцінну і спрощену копію електронного чека. Слід згадати, що картка НСМЕП, як уже зазначалося, є різновидом мікрокомп'ютера, користування яким потребує певного рівня знань і фінансової освіти. В умовах України, де фінансова освіченість населення загалом залишається низькою [3], смарт-карта НСМЕП явно програє конкуренцію простим у використанні та поширенішим карткам із магнітною смугою (питання захисту даних при цьому часто відходить на друге місце). Урешті-решт, використання картки НСМЕП у відсутності банкоматно-термінального обладнання вимагає наявності спеціального пристрою – карт-ридера для смарт-карток, що дозволяє працювати з картою безпосередньо за комп'ютером, однак не додає популярності Національній системі.

У контексті наведених вище проблем Національним банком здійснюється активна діяльність на предмет подолання несумісності НСМЕП і міжнародних платіжних систем – ключової проблеми розвитку Національної системи. «Стратегічною програмою розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012–2014 рр.», затвердженою 14.06.2012, було оголошено про модернізацію НСМЕП, яка полягатиме, передусім, у такому [6].

1. Створення центрального маршрутизатора НСМЕП.
2. Створення єдиного розрахунково-клірингового центру НСМЕП.
3. Створення процесингового центру НСМЕП.
4. Упровадження EMV-сумісних специфікацій для чипових карток.
5. Уможливлення випуску карток НСМЕП із магнітною смугою.
6. Потенційній можливості використання карток НСМЕП для розрахунків за кордоном.
7. Конкурентна тарифна політика, що дозволить послабити наявну нині фактичну монополізацію ринку платіжних карток.

Національним банком з 01.06.2013 було запущено пілотний проект «НСМЕП-2», учасниками якого стали шість українських банків, серед яких – «Укргазбанк» та «Ощадбанк». Проект розрахований на чотири місяці. Наразі емітентом карток НСМЕП-2 виступає «Ощадбанк», а 25 жовтня 2013 року на термінальному обладнанні «Укргазбанку» було успішно виконано серію тестових операцій з картками «Ощадбанку». Транзакції оброблялися за участі процесингового центру «УкрКарт», Центрального маршрутизатора і розрахунково-клірингового центру Національного банку України [5].

Аналізуючи перспективи НСМЕП-2, слід усе ж звернути увагу на деякі моменти. По-перше, випуск карток із магнітною смугою означає зростання ризиків за операціями з картками НСМЕП-2, оскільки далеко не всі

картки випускатимуться з чипом, а отже, Національна система набуде всіх проблем, що донедавна були характерні для карток міжнародних платіжних систем. Загалом же перехід до масового випуску суто магнітних карток після тривалого періоду емісії високоякісних чипових можна вважати кроком назад, оскільки у світі спостерігається діаметрально протилежна тенденція: поступова відмова від магнітних і перехід до чипових карток як захищеніших і надійніших [8]. Крім того, ситуація може погіршитися, якщо згадати про низький рівень фінансової освіченості населення України, оскільки різке зростання кількості магнітно-смугових карток (передусім, під зарплатні та пенсійні проекти) може призвести до відповідного погравлення кримінальних структур у сфері викрадення коштів з рахунків клієнтів, а потенційна можливість здійснювати розрахунки картками НСМЕП за кордоном – сприяти подібній тенденції. Саме тому, паралельно з розвитком і впровадженням НСМЕП-2, урядові необхідно проводити активну просвітницьку діяльність серед населення щодо підвищення рівня фінансової освіченості.

Висновки. Національна система масових електронних платежів не знайшла достатньої підтримки в безготівковому платіжному обороті України. Несумісність із міжнародними стандартами, а також низка інших проблем зумовили перетворення системи на закритий анклав, кошти з якого рухалися переважно в напрямку переведення в готівкову форму. На сьогодні Національний банк розробляє і впроваджує модернізовану систему масових електронних платежів – НСМЕП-2, покликану подолати закритість і несумісність НСМЕП з іншими платіжними системами, зокрема впровадження сумісних специфікацій для чипових карток і карток із магнітною смугою, створення можливості використання карток НСМЕП для розрахунків за кордоном, що надасть можливості створити конкурентоздатну альтернативу міжнародним платіжним системам, які на сьогодні виступають монополістами у сфері операцій із використанням платіжних карток.

Список використаної літератури

1. Кіреєва К. Необхідність створення Єдиного національного платіжного простору в Україні / К. Кіреєва // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 9. – С. 21–25.
2. Криховецька З. Практика та шляхи удосконалення функціонування систем масових електронних платежів в Україні / З. Криховецька // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2012. – № 2. – С. 300–306.
3. Мищенко С. Совершенствование безналичных розничных платежей в Украине на основе модернизации НСМЭП / С. Мищенко // Деньги и кредит. – 2012. – № 12. – С. 56–59.
4. Подчесова В. Подальші перспективи розвитку платіжної системи України на основі впровадження SEPA / В. Подчесова, О. Кібкало // Наука й економіка. – 2010. – № 2. – С. 71–75.
5. ПЦ «УкрКарт» успішно провів перші операції в міжбанківському режимі по картках НСМЕП через Центральний маршрутизатор НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrcard.com.ua/index/news/281-pts-ukrkart-uspishno-proviv-pershi-operatsij-v-mizhbankivskomu-rezhimi-po-kartkakh-nsmp-cherez-tsentralnij-marshrutizator-nbu.html>.
6. Запущен пилотный проект НСМЭП-2. ФУЭТЕ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://fuete.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1100&Itemid=94.
7. Члени та учасники НСМЕП [Електронний ресурс] // Сайт Національного банку України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47078.
8. EMV Goes Global: The End of an Era for the Magnetic Stripe Payment Card [Electronic resource]. – Available from : http://www.europeanpaymentscouncil.eu/article.cfm?articles_uuid=5C8D49D6-5056-B741-DB1A9B9719FDA63B.

9. Реєстрація договорів про членство або про участь у міжнародних платіжних системах [Електронний ресурс] // Сайт Національного банку України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41430.
10. Дані щодо діяльності в Україні протягом I півріччя 2013 року систем переказу коштів, створених резидентами та нерезидентами [Електронний ресурс] // Сайт Національного банку України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=105263&cat_id=105262.
11. Діяльність платіжних систем на ринку України в 2011 році // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 3. – С. 12–17.
12. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/conv>.
13. Підсумки роботи НСМЕП у 2010 році [Електронний ресурс] // Сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74257>.
14. Прокопенко В. Ю. Огляд існуючих на національному ринку платіжних систем [Електронний ресурс] / В. Ю. Прокопенко. – Режим доступу : <http://www.office-metodist.com.ua/e-commerce/resource.php?id=734&lan=rus>.
15. Нацбанк назвав платіжні системи, яким дозволено працювати в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/557941-natsbank-nazvav-platijni-sistemi-yakim-dozvoleno-pratsyuvati-v-ukrajini-spisok.htmlwww.unian>.

Summary. The article contains an analysis of the current state of the National system of mass electronic payments. Authors determined pros and cons of NSMEP; investigated the prospects of NSMEP after upgrading to NSMEP-2; measured possible results of NSMEP upgrading.

Keywords: NSMEP, NSMEP-2, EMV-standard, payment system.